

4.11.2025

EOAK/2687/2025

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Maija Sakslin

Esittelijä: Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Anne Ilkka

TARKASTUS: THL:N VANKITERVEYDENHUOLLON YKSIKÖN OHJAUS JA VALVONTA 10.6.2025

Tarkastuskohde

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL)

Tarkastusajankohta

10.6.2025 klo 13–16

Osallistujat oikeusasiamiehen kansliasta

Apulaisoikeusasiamies Maija Sakslin

Esittelijäneuvos Iisa Suhonen

Esittelijäneuvos Heidi Laurila

Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Anne Ilkka

Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Matti Vartia

Oikeusasiamiehensihteeri Anita Raunio-Rajalin

Osallistujat tarkastuskohteesta

Pääjohtaja(etänä)

Johtaja

Yksikön päällikkö

Taloushallintojohtaja

Juristi

Kehittämispäällikkö

Tarkastuksen tyyppi

Laki eduskunnan oikeusasiamiehestä 5 §

Sisällysluettelo

1	YLEISTÄ	3
1.1	Tarkastus ja sen tarkoitus	3
1.2	Tarkastuksen suorittamisesta	3
1.3	Yleistä vankiterveydenhuollosta ja sen valvonnasta	4
1.3.1	Terveiden ja hyvinvoinnin laitos	4
1.3.2	Vankiterveydenhuollon yksikkö ja sen hallinto	5
1.3.3	Aluehallintoviraston ja Valviran vankiterveydenhuollon valvonta	6
2	TARKASTUSHAVAINNOT	7
2.1	Yleisen ohjauksen ja valvonnan toteuttaminen	7
2.1.1	THL:n toiminta VTH:n ohjauksessa ja valvonnassa	7
2.1.2	Säännöllisesti kerättävät tiedot ja niiden hyödyntäminen	8
2.1.3	Muita keskustelussa esiin tulleita asioita	9
2.2	VTH:n johtamisjärjestelmän ja sitä koskevan säädöspohjan toimivuus	10
2.2.1	Vankiterveydenhuollon yksikön johtokunta	10
2.2.2	THL:n näkemys johtamisjärjestelmän ja säädöspohjan toimivuudesta	11
2.3	VTH:n omavalvonta	12
2.4	VTH:n toiminnan suurimmat haasteet	13
2.4.1	Rahoituksen ja resursoinnin riittävyys	13
2.4.2	Kasvavat tarpeet	14
2.4.3	Vankien monioireisuus	14
2.4.4	Toimipisteverkosto	15
2.5	Vankien mielenterveyspalvelujen saatavuus	15
2.6	Psykologipalvelujen saatavuus VTH:ssa	18
3	APULASOIKEUSASIAMIEHEN KANNANOTOT	19
3.1	Oikeusasiamiehen tehtävät ja toimivalta	19
3.2	Yleisen ohjauksen ja valvonnan toteuttaminen	20
3.3	VTH:n johtamisjärjestelmän ja sitä koskevan säädöspohjan toimivuus	22
3.4	VTH:n omavalvonta	23
3.5	VTH:n toiminnan suurimmat haasteet	23
3.6	Vankien mielenterveyspalvelujen saatavuus	23
3.7	Vankien itsemurhien ehkäisy	25
3.8	Psykologipalvelujen saatavuus VTH:ssa	26
4	TOIMENPITEET	27

1 YLEISTÄ

1.1 Tarkastus ja sen tarkoitus

Perustuslain 109 §:n mukaan oikeusasiamiehen tulee valvoa, että tuomioistuimet ja muut viranomaiset sekä virkamiehet, julkisyhteisön työntekijät ja muutkin julkista tehtävää hoitaessaan noudattavat lakia ja täyttävät velvollisuutensa. Tehtäväänsä hoitaessaan oikeusasiamies valvoo perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutumista.

Ylimpänä laillisuusvalvojana oikeusasiamiehen tehtävänä on valvoa, että viranomaisen ja muun julkista tehtävää hoitavan toimijan sisäisen ja ulkoisen laillisuusvalvonnan rakenteet ja menettelyt ovat lainmukaisia ja toimivia. Oikeusasiamies valvoo myös sitä, että ensisijaiset valvontaviranomaiset hoitavat niille laissa säädetty tehtävänsä asianmukaisesti.

Eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain 5 §:n mukaan oikeusasiamies toimittaa tarpeen mukaan tarkastuksia perehtyäkseen laillisuusvalvontaansa kuuluviin asioihin.

Tarkastus liittyy myös oikeusasiamiehen toimintaan YK:n kidutuksen vastaisen yleissopimuksen valinnaisen pöytäkirjan (OPCAT, Optional Protocol to the Convention against Torture) mukaisena kansallisena valvontaelimenä, jonka tehtävänä on tehdä tarkastuksia paikkoihin, joissa pidetään vapautensa menettäneitä henkilöitä. Vankien terveydenhuolto on tärkeä osa mainitussa kansainvälisessä sopimuksessa turvattuja vankien oikeuksia.

Tarkastuksen tavoitteena oli saada tietoa Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) toiminnasta Vankiterveydenhuollon yksikön (VTH) ohjauksessa ja valvonnassa.

1.2 Tarkastuksen suorittamisesta

Tarkastus tehtiin ennalta ilmoitetusti ja osin ennakolta saatujen asiakirjojen perusteella.

Tarkastuksen aluksi apulaisoikeusasiamies Maija Sakslin kertoi oikeusasiamiehen tehtävistä ja tarkastuksen tavoitteista. Tarkastuksella keskusteltiin THL:n Vankiterveydenhuollon yksikön ohjaukseen ja valvontaan liittyvistä kysymyksistä sekä ajankohtaisista aiheista VTH:n toiminnassa.

Keskustelua käytiin ennalta ilmoitettujen seuraavien teemojen pohjalta:

- yleisen ohjauksen, kehittämisen, johdon ja valvonnan toteuttaminen
- tulosohjauksen toteuttaminen
- toimintatietojen kerääminen ja hyödyntäminen
- VTH:n toiminnan suurimmat haasteet

- VTH:n johtamisjärjestelmän sekä johtamista, ohjausta ja valvontaa koskevan säädöspohjan toimivuus
- Vankiterveydenhuollon yksikön johtokunnan kokoonpano ja rooli
- VTH:n omavalvonnan toimivuus
- vankien mielenterveyspalvelujen saatavuus, psykiatrisen vankisairaalan Turun yksikön toiminta, ADHD-tutkimusten määrän riittävyys ja tulevaisuuden näkymät liittyen AOA:n ratkaisuun 25.4.2025
[EOAK/64/2024](#)

THL:n tarkastuksella esittelemä ja tarkastuksen jälkeen toimittama materiaali liitettiin tarkastuksen asiakirjoihin.

THL:lle varattiin mahdollisuus kommentoida tarkastuksesta laaditun pöytäkirjan luonnosta. Saadut kommentit on otettu huomioon.

1.3 Yleistä vankiterveydenhuollosta ja sen valvonnasta

1.3.1 Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos on sosiaali- ja terveysministeriön (STM) hallinnonalalla toimiva asiantuntija- ja tutkimuslaitos, joka tarjoaa tietoa terveys- ja hyvinvointialan päätöksenteon ja toiminnan tueksi. THL:sta ja sen tehtävistä säädetään Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksesta annetussa laissa (668/2008). Lisäksi THL:lle on annettu tehtäviä muulla lainsäädännöllä.

THL:n alaisuudessa toimivat valtion sosiaali- ja terveydenhuollon yksiköt: Valtion lastensuojeluyksiköt (koulukodit), Vankiterveydenhuollon yksikkö sekä Valtion mielisairaalat (Niuvanniemen sairaala ja Vanhan Vaasan sairaala).

THL:ssa on viisi osastoa: sote, väestö, turva, tieto ja mahdollistajat. Turva-osasto tulosoittaa valtion lastensuojeluyksiköitä, valtion mielisairaloita ja Vankiterveydenhuollon yksikköä.

THL muodostaa yhtenäisen kirjanpitoyksikön sen alaisten sote -yksiköiden kanssa. Jokaisella sote -yksiköllä on oma johtonsa sekä toimintamenomäärärahoituksensa, jonka käytöstä vastaa kyseisen viraston johtaja. Virastot ovat omia työnantajavirastojaan sekä itsenäisiä hankintayksiköitä. Jokaisella yksiköllä on lisäksi THL:n tai STM:n asettama johtokunta.

1.3.2 Vankiterveydenhuollon yksikkö ja sen hallinto

Vankiterveydenhuollon yksikkö aloitti toimintansa 1.1.2016. Tuolloin vankien terveydenhuollon järjestämisvastuu siirrettiin oikeusministeriön hallinnonalalta Rikosseuraamuslaitoksesta (Rise) sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonalalle. Samalla vankiterveydenhuolto saatettiin terveystalveluja koskevan yleisen lainsäädännön ja valvonnan piiriin sekä vahvistettiin vankiterveydenhuollon asemaa osana muuta terveydenhuoltojärjestelmää.

Vankiterveydenhuollon yksiköstä säädetään siitä annetulla lailla (1635/2015). Vankiterveydenhuollon yksikön tehtävänä on järjestää vankien ja tutkintavankien terveyden- ja sairaanhoito siten kuin vankeuslain 10 luvussa ja tutkintavankeuslain 6 luvussa säädetään.

Vankiterveydenhuollon yksiköstä annetun lain 1 §:n mukaan Vankiterveydenhuollon yksikkö on THL:n alainen. Lain 4 §:n 1 momentin mukaan Vankiterveydenhuollon yksikön toiminnan yleinen ohjaus, kehittäminen, johto ja valvonta kuuluvat Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselle.

Lain esitöissä HE 49/2015 vp todetaan, että Vankiterveydenhuollon yksikkö olisi itsenäinen työnantajavirasto, mutta se toimisi Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen alaisuudessa ja tulosohtauksessa. Hallituksen esityksen 1 §:n yksityiskohtaisissa perusteluissa määritellään, että Vankiterveydenhuollon yksikkö olisi samalla tavalla Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen alainen, kuin valtion mielisairaalat sekä valtion koulukodit ja vankilan perheosasto. Hallituksen esityksen 4 §:n perustelujen mukaan Terveiden ja hyvinvoinnin laitos vastaisi Vankiterveydenhuollon yksikön toiminnan tulosohtauksesta, yleisestä ohtauksesta, johdosta, kehittämisestä ja hallinnollisesta valvonnasta. (HE 49/2015 vp s.39)

Lain 4 §:n 2 momentissa säädetään Vankiterveydenhuollon yksikön johtokunnasta. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos asettaa johtokunnan neljäksi vuodeksi kerrallaan. Johtokunnassa on puheenjohtaja, varapuheenjohtaja sekä enintään seitsemän muuta jäsentä ja heillä henkilökohtaiset varajäsenet. Johtokunta vahvistaa Vankiterveydenhuollon yksikön työjärjestyksen.

Valtioneuvoston asetuksella Vankiterveydenhuollon yksiköstä (1737/2015) on säädetty Vankiterveydenhuollon yksikön johtokunnasta ja sen tehtävistä, johtavien virkamiesten nimittämisestä ja kelpoisuusvaatimuksista sekä muusta henkilöstöstä. Asetuksen mukaan Vankiterveydenhuollon johtajan sekä avohoidosta ja laitoshoidosta vastaavat ylilääkärit nimittää Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.

Vankiterveydenhuollon yksikön sisäisestä työnjaosta sekä toimintojen muusta järjestämisestä määrätään sen työjärjestyksessä (22.12.2022, THL/6216/0.00.00/2022).

1.3.3 Aluehallintoviraston ja Valviran vankiterveydenhuollon valvonta

Vuoden 2016 alussa voimaan tulleen Vankiterveydenhuollon yksiköstä annetun lain 3 luvussa säädettiin vankiterveydenhuollon valvonnasta. Lain 3 luvussa oli säännökset valvontaviranomaisten ohjaus- ja arviointikäynneistä, tarkastusoikeudesta, hallinnollisesta ohjauksesta ja kehotuksesta, määräyksistä ja pakkokeinoista sekä valvonta-asian käsittelystä ja valvontaviranomaisten tiedonsaantioikeudesta. Sääntely vastasi sisällöltään muuta terveydenhuollon valvontaa.

Vankiterveydenhuollon valvontaa koskevat säännökset, samoin kuin muutakin julkisen terveydenhuollon valvontaa koskevat säännökset siirrettiin vuoden 2024 alusta sosiaali- ja terveydenhuollon valvonnasta annettuun lakiin (741/2023, valvontalaki). Valvontalain 5 luvussa säädetään sosiaali- ja terveyspalvelujen viranomaisvalvonnasta sekä valvonta-asian käsittelystä, viranomaisten välisestä yhteistyöstä, ohjaus- ja arviointikäynneistä, tarkastuksista, hallinnollisesta ohjauksesta, määräyksistä, pakkokeinoista ja rekisteristä poistamisesta.

Valvontalakiin perustuvan toiminnan yleinen ohjaus, suunnittelu, kehittäminen ja valvonta kuuluvat sosiaali- ja terveysministeriölle.

Aluehallintovirasto valvoo toimialueellaan sosiaali- ja terveyspalvelujen järjestämisen ja tuottamisen lainmukaisuutta ja antaa siihen liittyvää ohjausta.

Valvira ohjaa aluehallintoviraston toimintaa valvonnan ja siihen liittyvän ohjauksen toimeenpanossa, yhteensovittamisessa ja yhdenmukaistamisessa. Sen estämättä, mitä 2 momentissa säädetään, Valvira valvoo sosiaali- ja terveyspalvelujen järjestämisen ja tuottamisen lainmukaisuutta ja antaa valvontaan liittyvää ohjausta, jos kysymyksessä ovat:

- 1) periaatteellisesti tärkeät tai laajakantoiset asiat;
- 2) usean aluehallintoviraston toimialuetta tai koko maata koskevat asiat;
- 3) asiat, jotka liittyvät olennaisesti Valvirassa käsiteltävään muuhun sosiaali- tai terveydenhuoltoon taikka sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilöä koskevaan valvonta-asiaan; sekä
- 4) asiat, joita aluehallintoviraston valvonta-asioita käsittelevät virkamiehet ovat esteellisiä käsittelemään.

Aluehallintovirastoista annetun asetuksen (906/2009) 12 §:n mukaan Pohjois-Suomen aluehallintovirasto hoitaa vankiterveydenhuollon ja puolustusvoimien terveydenhuollon valvontatehtävät valtakunnallisesti.

2 TARKASTUSHAVAINNOT

2.1 Yleisen ohjauksen ja valvonnan toteuttaminen

2.1.1 THL:n toiminta VTH:n ohjauksessa ja valvonnassa

Vankien terveydenhuollon järjestämisvastuu siirrettiin oikeusministeriön hallinnonalalta Rikosseuraamuslaitoksesta (Rise) sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonalalle Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen alaisuuteen 1.1.2016. VTH on jatkanut toimintaansa Risen tiloissa.

Siirrossa päädyttiin vastaavaan organisatoriseen ratkaisuun kuin valtion mielisairaaloiden ja valtion lastensuojeluyksiköiden osalta, eli THL:n alaisuuteen perustettiin itsenäinen Vankiterveydenhuollon yksikkö -niminen virasto.

Aikaisemmin Rikosseuraamuslaitoksen terveydenhoitoyksikön (RTHY) hallintoa ei ollut erotettu Rise:n kokonaishallinnosta. Hallinnonalasiirtoa valmisteltaessa paljastui, että aikaisempi vankiterveydenhuollon hallinto oli ohutta, tietojärjestelmät vanhoja ja toiminnassa oli merkittävästi investointivelkaa. Hallinnonalasiirron yhteydessä päädyttiin ratkaisuun, jossa VTH tukeutui ensi vaiheessa THL:n hallinnon konsernipalveluihin. VTH:n hallinnon ja toiminnan saattaminen lakisääteiselle tasolle ja RTHY:stä periytynyt korjausvelka ja kehittämätön hallinto ovat vaatineet siirron jälkeen huomattavaa kehittämistyötä ja lisärahoitusta.

THL on kehittänyt ja tukenut VTH:n hallinnon ja toiminnan saattamista lakisääteiselle tasolle. VTH:n toiminnan ja rakenteiden kehittymisen myötä konsernipalveluja on pystytty siirtämään virastolle itselleen sekä valtion konsernipalveluihin nojaavaksi (kuten Palkeet). Tulosohjauksen painopistettä on siirretty operatiivisesta kehittämistyöstä strategiseen ohjaukseen.

Vankiterveydenhuollon yksikön toiminnan yleinen ohjaus, kehittäminen, johto ja valvonta kuuluvat THL:lle Vankiterveydenhuollon yksiköstä annetun lain 4 §:n mukaan. THL toteuttaa tätä ohjausta, kehittämistä sekä johtoa tulosohjauksen keinoin. THL:n tulosohjaus on osa valtiokonsernin ohjauksen kokonaisuutta ja sitä toteutetaan sopimukseen perustuvalla ohjausmallilla. VTH:n tulosohjaustehtävä on THL:n työjärjestyksellä osoitettu Turva-osastolle. Talousarvion mukaisten resurssien sekä tulostavoitteiden pohjalta neuvotellaan budjettivuoden tulostavoitteet sekä niiden toteuttamisen kannalta tarvittavat voimavarat. Neuvottelujen tulos kirjataan tulossopimukseen. Puolivuositain toteutetaan tulossopimuksen toteuman väliarviointi.

Tulosohjaustapaamisia järjestetään säännöllisesti. Lisäksi tulosohjaaja ja kaikkien tulosohjattavien valtion sote-yksiköiden johtajat tapaavat keskenään säännöllisesti. Tulosohjauksen tavoitteena on ollut tiivistää myös yksiköiden välistä yhteistyötä ja tiedonkulkua.

Tulosohjauksessa on kaiken kaikkiaan yhtenäistetty toimintatapoja ja VTH:n kehityspanosta on siirretty VTH:n sisäiseksi työksi. Tämä on nähty tarkoituksenmukaisena ja tehokkaana ratkaisuna, joka tukee VTH:n itsenäisyyttä ja resurssin kohdentumista viraston omien tarpeiden mukaan.

VTH raportoi toiminnastaan osana THL-kirjanpitoyksikön yhteistä toimintakertomusta ja tilinpäätöstä. THL-kirjanpitoyksikön tilinpäätöksessä esitetään taloutta koskevat tiedot, keskeiset toiminnan tapahtumat sekä tietoja toiminnan suoritemääristä, niiden kehityksestä ja taloudellisuudesta.

Talousarviolainsäädännön nojalla VTH:n johto vastaa toimintansa sisäisen valvonnan johtamisesta, sekä sen asianmukaisuudesta ja riittävydestä.

Talousarviolainsäädännön nojalla myös THL toteuttaa kirjanpitoyksikkötehtäviin kuuluvaa vastuutaan siten, että THL antaa koko kirjanpitoyksikköä koskevan taloussääntömääräyksen ja sen nojalla annettavia tarkentavia talouteen liittyviä määräyksiä, sekä eräitä muita sisäisiä määräyksiä. VTH:n johdon vastuulla on huolehtia sekä valvoa sisäisten määräysten noudattamista.

THL teettää koko kirjanpitoyksikössä sisäisiä tarkastuksia säännöllisesti ja riskiperusteisesti. VTH:on on viimeisen viiden vuoden aikana tehty hankintoihin, sopimushallintaan ja matkustukseen liittyvä tarkastus (11/2023-3/2024) sekä tietoturvaan ja tietosuojaan liittyvä tarkastus (2021), joka liittyi koko kirjanpitoyksikössä suoritettuun tietoturvan ja tietosuojan tarkastuskokonaisuuteen.

THL koordinoi VTH:n talousarvio- ja lisätalousarvioesitysten sekä kehusehdotusten laadintaa STM:n ohjeistuksen pohjalta. Lisäksi THL tukee ja avustaa VTH:a erityisesti esitykseen sisältyvien talouden lukujen tuottamisessa.

THL toimii kirjanpitoyksikön sekä alaistensa yksiköiden osalta neuvotteluviranomaisena sekä päättää näiden osalta nimitettyjen virkamiesten palkkauksesta sekä luontoiseduista. (Valtion virkaehtosopimusasetus 1203/1987, 9 §, eräät toimivaltajärjestelyt)

2.1.2 Säännöllisesti kerättävät tiedot ja niiden hyödyntäminen

Tulossopimiseen liittyen THL seuraa tulostavoitteiden toteumaa, palvelusuoritteita (avohoito, suun terveydenhuolto, sairaalapalvelut), henkilöstövoimavaratietoja, budjettia ja sen toteumaa. Kerättävää tietoa hyödynnetään tulosohjauksessa.

Osavuositarkastuksittain kerätään tietosuoja- ja tietoturvariskit ja niihin liittyvät mahdolliset poikkeamatiedot. Tietoja hyödynnetään mahdollisen tuen tarpeen paikantamiseksi ja aiheiksi aihealueen tapaamisiin.

THL-kirjanpitoyksikön tilinpäätökseen sisällytettäväksi VTH toimittaa THL:lle kuvauksen keskeisistä toiminnan tapahtumista sekä tietoja toimintansa suoritemääristä ja niiden kehityksestä sekä taloudellisuudesta. Lisäksi tilinpäätöksessä esitetään VTH:n taloutta koskevat tiedot. VTH otetaan huomioon myös tilinpäätökseen sisältyvän sisäisen valvonnan arviointi- ja vahvistuslausuman yhteydessä. (Talousarviolaki (423/1988) 21 §, Asetus valtion talousarviosta (12343/1992) 65 §)

Perusterveydenhuollon hoitoonpääsytiedot kerätään osana valtakunnallista tietojen keruuta (Avohilmo-rekisteri). Tietojen kerääminen liittyy THL:n yleiseen asiantuntijarooliin, tietoa hyödynnetään koko maan sotea koskevan tiedon tuottamisessa.

2.1.3 Muita keskustelussa esiin tulleita asioita

VTH käyttää melko paljon ostopalvelulääkäreitä, joita hankitaan eri palveluntuottajilta. Tarkastuksella keskusteltiin VTH:n ostopalvelulääkäreiden hankintaprosessista ja sen valvonnasta. THL:n edustajat totesivat, että VTH on oma hankintayksikkönsä, eikä THL osallistu hankintoihin. Lähtökohtana on, että kilpailutusta koskevaa lainsäädäntöä ja THL:n hankintaohjeita tulee noudattaa. VTH:n johto vastaa viraston laillisuusvalvonnasta. THL ei systemaattisesti seuraa VTH:n hankintoja, mutta se voi tehdä satunnaisesti sisäisiä tarkastuksia ja tutkia otantana joitakin hankintoja. Esimerkkinä mainittiin THL:n tekemä hankintoihin, sopimushallintaan ja matkustukseen liittyvä sisäinen tarkastus, joka toteutettiin ajalla 11/2023 - 3/2024.

THL:ssä on prosessi, jossa kerätään tiedot tietoturvapoikkeamista. THL:n tietosuojavastaava ja tietoturvapäällikkö saavat raportit tietoonsa. Tarkastuksella haastatelluilla THL:n edustajilla ei ollut tietoa eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian muussa laillisuusvalvonnassaan tiedoksi saamasta ja Tietosuojavaltuutetun toimistolle ilmoitetusta tietoturvaloukkauksesta.

THL:n edustajilla ei myöskään ollut tarkempaa tietoa aluehallintoviraston Psykiatrisen vankisairaalan Turun toimipisteeseen toteuttamasta työsuojelutarkastuksesta.

Pohjois-Suomen aluehallintovirasto ja Valvira ovat sosiaali- ja terveystalvelujen toimintaa valvovia viranomaisia. THL ei koe, että sillä olisi roolia VTH:n toteuttamien terveystalvelujen sisällön taikka klinisen toiminnan valvonnassa. THL näkee tutkimuslaitosroolinsa ja valvontaroolinsa yhteensovittamisen haasteellisena.

THL:een tulee hyvin harvoin vankiterveydenhuoltoa koskevia muistutuksia tai hallintokanteluja. THL:n käsityksen mukaan esimerkiksi yksittäisen potilaan hoitoa koskeva asia olisi pääsääntöisesti tarkoituksenmukaisempaa käsitellä muualla. Kuitenkin esimerkiksi johtamista, hallintoa taikka henkilöstöasioita koskevaa kantelua voitaisiin asiasta riippuen käsitellä THL:ssa.

THL kokee valtion operatiivisten sote-yksiköiden aseman THL:n yhteydessä ja alaisuudessa ongelmalliseksi. Ongelmaksi muodostuvat THL:n mahdollisuudet ja riittävä objektiivisuus ohjata alaisiaan valtion palvelulaitoksia. THL pystyy ohjaamaan yksiköitä henkilöstö- ja budjettiasioissa. Itsenäisten virastojen vastuulla on varsinainen toiminnan sisältöohjaus. Sisältöohjaus ei sovi THL:n näkemyksen mukaan sen tehtäviin. Nykyisellä organisaatiolla THL ei pysty valvomaan sitä, että sen alaisissa sote-palveluyksiköissä sote-palvelut toteutetaan käytännön tasolla lain mukaisesti. Valvira ja aluehallintovirastot ovat lähempänä tämänkaltaista ohjausta. THL:n keinot ja työkalut yleiseen sote-palvelujen valvontaan ovat heikot, sen vuoksi yleistä valvontaa on vaikea toteuttaa. Yhtenä ratkaisuna THL esitti erillisen valtion sote-yksiköiden valvontaan keskittyvän yksikön perustamista.

Yhteenvedona tarkastushavainnoista voitaneen todeta, että THL on toteuttanut vankiterveydenhuollon yksiköstä annetun lain 4 §:n mukaista yleistä ohjaus-, kehittämis-, johto- ja valvontatehtäväänsä lähinnä tulosohtauksen ja talouden ohjauksen kautta. THL on ohjauksessa ja valvonnassa keskittynyt taloushallintoon, henkilöstöhallintoon ja tulosohtaukseen, joita on toteutettu melko yleisellä tasolla.

THL:n näkemyksen mukaan sen keinot, välineet ja resurssit VTH:n sekä muiden alaistensa sote-palveluyksiköiden yleiseen ohjaukseen ja valvontaan sekä niiden käytännön toiminnan seurantaan ovat heikot.

2.2 VTH:n johtamisjärjestelmän ja sitä koskevan säädöspohjan toimivuus

2.2.1 Vankiterveydenhuollon yksikön johtokunta

Vankiterveydenhuollon yksiköstä annetun lain 4 §:n 2 momentin mukaan Vankiterveydenhuollon yksiköllä on johtokunta, jonka Terveiden ja hyvinvoinnin laitos asettaa neljäksi vuodeksi kerrallaan. Johtokunnassa on puheenjohtaja, varapuheenjohtaja sekä enintään seitsemän muuta jäsentä ja heillä henkilökohtaiset varajäsenet. Johtokunta vahvistaa Vankiterveydenhuollon yksikön työjärjestyksen.

Vankiterveydenhuollon yksiköstä annetun valtioneuvoston asetuksen 2 §:ssä on säädetty johtokunnan tehtävistä.

Johtokunnan tehtävänä on:

- 1) kehittää Vankiterveydenhuollon yksikön toimintaa sekä tehdä aloitteita yksikön tuloksellisuuden ja toimintaedellytysten parantamiseksi;
- 2) hyväksyä Vankiterveydenhuollon yksikön työjärjestys;
- 3) hyväksyä Vankiterveydenhuollon yksikön kehittämisohjelma;
- 4) hyväksyä Vankiterveydenhuollon yksikön toimintasuunnitelma, talousarvio, tilinpäätös ja toimintakertomus;
- 5) seurata Vankiterveydenhuollon yksikölle asetettujen toiminnallisten ja taloudellisten tavoitteiden saavuttamista;

- 6) käsitellä muut Vankiterveydenhuollon yksikön toiminnan kannalta laajakantoiset ja olennaiset sekä taloudellisesti merkittävät asiat.

Johtokunta voi asettaa keskuudestaan toimielimiä johtokunnalle kuuluvien tehtävien suunnittelua ja toimeenpanoa varten. Henkilöstön edustajalla on läsnäolo-oikeus johtokunnan kokouksissa.

Nykyinen johtokunta on asetettu 7.2.2024 toimikaudelle 1.2.2024 – 31.1.2028. Johtokunnan jäsenten taustaorganisaatiot ovat sosiaali- ja terveysministeriö, oikeusministeriö, THL, Rikosseuraamuslaitos, Pirkanmaan ja Satakunnan hyvinvointialueet, HUS, RETS Rikoksettoman elämän tukisäätiö ja A-klinikka.

Johtokunnan jäsenistä vain osa on virkamiehiä ja jäsenten julkishallinnon tuntemus on vaihtelevaa. Jäsenistössä nähty tärkeänä nimenomaan sote-palveluja ja vankien erityiskysymyksiä koskeva osaaminen, mm. hyvinvointialueiden edustus. THL:n edustaja johtokunnassa on päällekkäisen ohjauksen välttämiseksi sote-palvelujärjestelmän asiantuntija, eikä tulosohjauksesta vastaava virkamies.

2.2.2 THL:n näkemys johtamisjärjestelmän ja säädöspohjan toimivuudesta

THL:n käsityksen mukaan VTH:n sisäinen johtamisjärjestelmä on toimiva. Johtamisjärjestelmän ja hallinnon kehittämiseen on panostettu tulosohjauksessa hallinnonalasiirron jälkeen. VTH:ssa toteutettiin johtamisjärjestelmän uudistus vuonna 2022. THL:n käsityksen mukaan VTH:n sisäinen johtaminen on kehittynyt ja vahvaa, mutta haasteena on johtokunnan rooli suhteessa johtajan toimivaltaan.

Vankiterveydenhuollon yksikköä johtaa vankiterveydenhuollon johtaja. Johtaja ratkaisee yksikköä koskevat asiat, jollei niitä ole säädetty johtokunnan ratkaistavaksi taikka erikseen säädetty tai määrätty työjärjestyksessä muun virkamiehen ratkaistavaksi (laki Vankiterveydenhuollon yksiköstä 3 §).

THL näkee johtokunnan roolin haasteellisena toisaalta suhteessa VTH:n johtajan toimivaltaan sekä myös suhteessa THL:n yleiseen ohjaus- ja valvontatehtävään.

Johtokunnalle on säädetty merkittävät toimivaltuudet yksikön toimintaan liittyvissä operatiivisissa sekä taloudellisissa päätöksissä. Asetuksella on määritelty johtokunnan tehtäväksi muun muassa hyväksyä toimintasunnitelma, talousarvio, tilinpäätös, toimintakertomus ja kehittämisohjelma. THL:n näkemyksen mukaan tehtävä on ristiriidassa ja osin päällekkäinen THL:n ohjaus- ja valvontatehtävän kanssa. Lisäksi johtokunnan toimivalta kaventaa johtajan toimivaltaa.

THL:n näkemyksen mukaan lainsäädäntö on epäselvä keskeisten toimivaltakysymysten osalta, eikä siitä ilmene Vankiterveydenhuollon yksikön asema itsenäisenä virastona. Ohjausta ja valvontaa on osoitettu säädöksin usealle taholle. Säädökset rajaavat viraston itsenäisyyttä ja johtajan toimivaltaa. Lisäksi tehtävissä ja toimivaltuuksissa on päällekkäisyyttä (mm. tulossopimisen ja toimintasuunnitelman osalta).

Johtokunnan tarpeellisuutta ja tehtäväalaa arvioitaessa THL toi esiin valtiovarainministeriön suosituksen ([VN/11537/2021](#)) Valtionhallinnon toimintojen järjestämisessä noudatettavat periaatteet – valtion virastot.

Suosituksessa todetaan, että johtokunta voi viraston ohjauksen ja johtamisen selkeyden kannalta olla epätarkoituksenmukainen, mikäli tällaiselle toimielimelle osoitetaan virastoa koskevissa säädöksissä strategisia johtotehtäviä tai muutoin laajoja toimintaa ohjaavia tai valvontaan liittyviä tehtäviä. Lisäksi todetaan, että johtokunta tai hallitus tulee organisatorisesti ministeriön ja viraston (tässä yhteydessä tulosohtajan ja tulosohtattavan viraston) väliin omaksi ja itsenäiseksi toimijakseen ja vaarana on, että tällainen järjestely hämärtää edellä mainittujen organisaatioiden välistä ohjausta ja valvontasuhdetta. Viraston päällikön johtamien virastojen laajojen ja strategisten päätösten alistaminen johtokunnalle ei ole tämän vuoksi suositeltavaa.

THL on tuottanut ministeriölle organisaatioiden välisiä vastuita ja toimivaltaa selkeyttäviä säädösmuutosehdotuksia. Muutokset ovat etenemässä Valtion lastensuojeluyksiköiden osalta osana lastensuojelulainsäädännön kokonaisuudistusta. Uudistuksessa on tarkoitus säätää uusi laki valtion lastensuojelulaitoksista ja kumota nykyinen laki THL:n alaisista lastensuojeluyksiköistä. Samassa yhteydessä nykyisestä johtokunnasta luovuttaisiin.

THL:n edustajat toivat esiin näkemyksensä, että johtokunnan tehtäviin ja toimintaan liittyy ongelmia, joiden vuoksi johtokunnasta olisi syytä luopua. Johtokunnan voisi korvata esimerkiksi operatiivisen johdon tukena toimivalla neuvottelukunnalla.

2.3 VTH:n omavalvonta

THL:n näkemyksenä on, että VTH:n omavalvonta on suunnitelmallista ja rakenteistettua sekä huomioitu yksikön toiminnan resursoinnissa. Käytössä on useita ennakoivan valvonnan menetelmiä sekä prosessit reaktiivisen valvonnan toteutumiseksi.

Omavalvonnan asiakirjat (mm. Omavalvontaohjelma) ovat julkisesti saatavilla VTH:n verkkosivulla <https://vth.fi/tietosuoja/>. Valvonta-asiat on nostettu myös tulossopimukseen yhdeksi osa-alueeksi.

Pohjois-Suomen aluehallintovirastolle on osoitettu VTH:n valvontavastuu koko Suomessa. THL:n käsityksen mukaan valvonnan keskittäminen Pohjois-Suomen aluehallintovirastoon on ollut hyvä ratkaisu, koska vankiterveydenhuollon valvonta vaatii erityisosaamista. VTH järjestää säännöllisesti tapaamisia Pohjois-Suomen aluehallintoviraston ja Valviran kanssa. THL:n näkemyksen mukaan VTH:n siirto STM:n hallinnonalalle ja sosiaali- ja terveydenhuollon valvonnan alaisuuteen on ollut erinomainen ratkaisu.

Pohjois-Suomen aluehallintovirasto ja Valvira tekivät 11.11.2024 ohjaus- ja arviointikäynnin Vankiterveydenhuollon yksikköön sen omavalvonnan tukemiseksi. Valvontaviranomaiset antoivat käynnillä hyvää palautetta VTH:n omavalvonnalle. THL osallistui poikkeuksellisesti tähän ohjaustapaamiseen. THL tulosohjaajana ei lähtökohtaisesti ole mukana valvovien viranomaisten valvonta- ja ohjauskäynneillä.

Valvontaviranomaiset totesivat ohjaus- ja arviointikäyntiä koskevassa kertomuksessaan 17.1.2025 havaintonaan, että VTH:n omavalvontaohjelma on laadittu ja julkaistu ja omavalvontaohjelman toteutumisen seuranta toteutuu asianmukaisesti. VTH:n omavalvontasuunnitelma on laadittu, mutta sitä on tarkoitus uudistaa keväällä 2025 minkä vuoksi sitä ei ole vielä julkaistu. Valvontaviranomaiset katsoivat, että omavalvontaohjelma ja -suunnitelma olivat hyviä ja valvontaviranomaiset pitivät hyvänä, että VTH kehittää omavalvontaansa edelleen. Valvontaviranomaiset pitivät positiivisena omavalvonnan kokonaisvaltaista suunnittelua, jossa on määritelty selkeästi omavalvonnan vuosikello, säännöllisesti seurattavat mittarit sekä toteutettavat toimenpiteet.

2.4 VTH:n toiminnan suurimmat haasteet

2.4.1 Rahoituksen ja resursoinnin riittävyys

VTH:n siirtyessä Rikosseuraamuslaitoksesta osaksi THL:n alaista hallintoa THL totesi jo siirtoa valmisteltaessa, että Rise:lta siirtyvä määräraha ei tule kattamaan kaikkia toiminnan järjestämisestä aiheutuvia kustannuksia. Siirron tapahduttua vuosina 2016 - 2017 VTH:n alijäämää jouduttiin kattamaan THL:n toimintamenorahoituksella yli 900 000 eurolla. Sittenmin VTH:n rahoitusta on saatu kasvatettua todellisten hallinnon kustannusten täysimääräiseksi huomioimiseksi.

VTH:lla on ollut vuosien mittaan useita toimintaan ja infraan (esim. potilastietojärjestelmä) liittyviä rahoitustarpeita, joista osaan VTH:lle on myönnetty talousarvio- ja lisätalousarvio- sekä kehyskäsittelyn yhteydessä rahoitusta.

Vuoden 2022 talousarviossa ulkopuoliset terveystalvelut eriytettiin omalle arviomäärärahamomentilleen (33.01.08), mikä osaltaan vähensi toiminnan rahoituksen riittävyyteen liittyvää epävarmuutta. Rahoituksen eriyttämisen jälkeen esimerkiksi vuokralääkäritoiminnan voimakas kasvu on aiheuttanut ulkopuolisten terveystalvelujen arviomäärärahamomentin kehityksen voimakkaan kasvun.

VTH:n toimintamenorahoituksen riittävyyden osalta on ollut jatkuvia haasteita. Lisärahoitusta on haettu merkittävästi, mutta vain osa esityksistä on menestynyt. Esimerkiksi vankimäärän kasvuun ei ole kyetty vastaamaan riittävästi.

2.4.2 Kasvavat tarpeet

Risen valvontahenkilökunnan määrä ei ole kehittynyt suhteessa vankimäärän kehitykseen (mm. Rikosseuraamuslaitoksen tilinpäätös ja toimintakertomus vuodelta 2024).

Vankien määrä on kasvanut ja on edelleen kasvussa. Vuonna 2024 keskimääräinen päivittäinen vankimäärä oli 3 356. Samaan aikaan vankeusajat ovat pidentyneet. (Rikosseuraamuslaitoksen tilinpäätös ja toimintakertomus vuodelta 2024).

Keskimääräinen päivittäinen vankimäärä on kasvanut noin 550 vangilla vuosien 2021–2024 välillä ja kasvun ennakoita jatkuvan siten, että vuonna 2030 vankeja on noin 500 enemmän kuin tänä vuonna. Rikosseuraamuslaitos arvioi, että vuoteen 2030 mennessä tarvittaisiin yli 1000 vankipaikkaa ja noin 670 henkilötövuotta lisää. (Rikosseuraamuslaitos, tiedote 30.4.2025)

2.4.3 Vankien monioireisuus

Vangit ovat moniongelmaisia ja kuuluvat paljon sosiaali- ja terveystalveluita tarvitsevien joukkoon. Pitkäaikaissairastaminen ja terveystpalvelujen käyttö oli koko väestöön nähden yleisempää, ja noin neljännes vangeista näyttäytyi terveystpalvelujen suurkäyttäjinä. Vankien terveydentilan tilannekuvan kartoittamiseksi toteutettiin vankiterveystutkimus ([Vankien terveys ja hyvinvointi 2023 : Wattu IV vankiväestötutkimus](#)). Tutkimus on tuottanut tietoa vankien mielenterveystpalvelujen ja somatiikan kehittämisen tueksi.

Poimintoja tutkimushavainnoista:

- Elinaikainen päihdehäiriö todettiin 87 prosentilla. Vankilassa huumeita oli käyttänyt pistämällä 34 prosenttia vastaajista.
- Myös huomattava määrä somaattisia sairauksia, joista merkittävimpänä C-hepatiitti-infektio (tartunnan saaneita 44 prosenttia).
- Suun ja hampaiden tilanne on vangeilla heikko.
- Kahdeksalla prosentilla vangeista oli elämänsä aikana ollut jokin psykoosisairaus (pois lukien päihdepsykoosi, joka oli ollut 34 prosentilla)

2.4.4 Toimipisteverkosto

Vankilaverkoston hajanaisuus ja terveydenhuollon toimitilojen riittävyys tuovat haasteita. VTH:lla on 28 poliklinikkaa ja 12 hammashoitola vankiloiden yhteydessä Rikosseuraamuslaitoksen tiloissa.

Lisäksi VTH:lla on kolme sairaalayksikköä: vankisairaala Hämeenlinnassa sekä psykiatrisen vankisairaalan osastot Turussa ja Vantaalla.

VTH:lle Turun, Hämeenlinnan ja Vantaan sairaalatoimintojen kokoaminen yhteen olisi optimaalisin ratkaisu. Vankisairaalahankkeen tulevaisuus on epävarma. Vankisairaalahankkeesta on tällä hetkellä luovuttu taloudellisista syistä, koska vankilahankkeet on priorisoitu vankimäärän kasvun vuoksi.

2.5 Vankien mielenterveyspalvelujen saatavuus

Apulaisoikeusasiamies Maija Sakslin on selvittänyt omana aloitteenaan psykiatrisen hoidon saatavuutta vankiloissa (päätös 25.4.2025 [EOAK/64/2024](#), julkaistu www.oikeusasiamies.fi). Apulaisoikeusasiamies piti tilannetta mielenterveyden hoidon saatavuudessa kokonaisuutena arvioiden erittäin huolestuttavana ja sekä potilaiden että henkilökunnan oikeusturvaa vaarantavana.

THL:n tulosohtauksessa keskiössä ovat olleet erityisesti vankimäärän kasvu ja kiireettömään hoitoon pääsyn muutokset (välitön yhteydenaanti ja hoidon tarpeen arviointi). Mielenterveyspalveluista erityisesti päihdekuntoutus on noussut esille. Korvaushoitojen määrä on kasvanut. Toimiva yhteistyö Risen kanssa on tärkeää, jotta toimintaa pystytään kehittämään. Vankisairaalahanke tukisi osaltaan toiminnan kehittämistä.

Johtokunta ja VTH:n johto ovat kiinnittäneet annettuun AOA:n päätökseen huomiota, aihetta on käsitelty johtokunnan kesäkuun 2025 kokouksessa. THL odottaa VTH:n työryhmän selvitystä asiasta.

Keskustelussa THL:n edustajat totesivat, että ADHD-tutkimusten tilanne VTH:ssa on tyypillisesti sellainen substanssiasia, joka ei olisi kantautunut THL:n tietoon, ilman että media nosti sen esille. ADHD-tutkimusten tarve on vasta EOA:n tarkastushavaintojen pohjalta noussut myös johtokunnan tietoon.

THL on käynyt keskustelua VTH:n kanssa mielenterveyspalveluiden riittävydestä. Keskusteluissa on tullut esiin vankien pitkäaikaisen mielenterveyshoidon tarve, eli tarve sellaiselle hoidolle, joka ei ole tahdosta riippumatonta hoitoa eikä akuuttihoitoa.

Apulaisoikeusasiamies Mikko Sarjan 8.4.2025 tekemällä tarkastuskäynnillä Rikosseuraamuslaitokseen (tarkastuspöytäkirja [EOAK/1991/2025](#), julkaistu www.oikeusasiamies.fi) Risen johto toi esiin, että Vangeilla on kasautunutta palvelutarvetta monestakin syystä (psykooseja, persoonallisuushäiriöitä, nepsy-oireita, itsetuhoisuutta). Hoidettavaksi vapautuvia on jonkin verran, mutta tarvetta voisi olla suuremmallekin määrälle. Vankilassa annettu hoito ei ole aina riittävää, ja usein vanki ei ole päässyt edes psykiatrin vastaanotolle.

VTH on linjannut, että psykiatrinen vankisairaala antaa vain akuuttihoitoa, mutta usein vangit tarvitsisivat pitkäkestoista vakauttavaa psykiatrista hoitoa. Rise on aktiivisesti ryhtynyt ohjaamaan vankiloita tekemään esityksiä vankilan ulkopuolelle hoidettavaksi vapauttamisesta vankeuslain 10 luvun 3 §:n mukaisesti.

Mielenterveysongelmien vuoksi haastavasti käyttäytyvät vangit ovat vankilaturvallisuuskysymys ja työturvallisuuskysymys. Tilanne edellyttää yhteistyötä VTH:n kanssa. Nykyisellään tulee tilanteita, että vankia joudutaan pitämään hänen oman, muiden vankien ja työntekijöiden turvallisuuden vuoksi varmuusosastolla. Siirto valtion mielisairaalaan edellyttää lähetettä. Rise ei voi kirjoittaa lähetettä, vaan se olisi VTH:n tehtävä. Asiassa tehdään yhteistyötä VTH:n kanssa. Jos vanki siirretään valtion mielisairaalaan, kustannukset hoidosta lankeavat VTH:lle.

Tällä tarkastuksella haastatelluilla THL:n edustajilla ei ollut tietoa vankien sijoittamisesta valtion mielisairaaloihin.

Apulaisoikeusasiamies Sakslin kiinnitti ratkaisussaan EOAK/64/2024 huomiota siihen, että ADHD-tutkimusten tarve olisi huomattavasti suurempi, kuin se määrä, mitä VTH:ssa on viime vuosina toteutettu. VTH:n toimintakertomuksessa vuodelta 2024 on asetettu ADHD-arvioiden tavoitetasoksi 10 kpl vuodessa. ADHD-arvioiden määrä ei kuitenkaan ole tulostavoitteissa mittarina.

Apulaisoikeusasiamiehen ratkaisun ja sitä koskevan uutisoinnin johdosta VTH:n johtaja on laatinut 5.6.2025 päivätyn selvityksen Neurokirjon diagnostiikka ja hoito VTH:ssa, joka on toimitettu THL:lle. VTH:n johtajan laatima selvitys on toimitettu liitteeksi tarkastusmateriaaliin.

Selvityksessä todettiin muun muassa seuraavaa:

Alkuvuodesta 2024 VTH:ssa perustettiin erillinen työryhmä valmistelemaan neurokirjon diagnostiikan ja hoidon kokonaisuutta. Työryhmän tavoitteena oli valmistella esityksensä kesän aikana. Aikatauluun liittyi kiinteästi ADHD:n päivittyvä Käypä hoito -suositus, joka oli alun perin tarkoitus julkaista kevään 2024 aikana. Työryhmä valmisti esityksensä. Uuden toimintamallin käyttöönottoa kuitenkin siirrettiin, koska uusi Käypä hoito -suositus ei valmistunut suunnitellussa aikataulussa. Se julkaistiin lopulta 19.5.2025.

Neurokirjon tiimiä ehdotettiin perustettavaksi vuodenvaihteessa 2024–2025, jotta ADHD-tutkimuksia saataisiin eteenpäin huolimatta Käypä hoito -suositusten viivästymisestä. Tavoitteena oli, että ADHD-tutkimuksiin haluaville potilaille saataisiin prosessi käyntiin heidän odotettuaan jonossa jo pitkään. Neurokirjon tiimi voi seuloa sellaiset henkilöt, joilla todetaan omahoito-ohjelmassa sellaisia vaikeuksia, jotka vaativat lääkärin diagnostiikkaa, ja ohjata heidät eteenpäin. Omahoito-ohjelma myös nimensä mukaisesti voi tarjota työkaluja arjessa pärjäämiseen keskittymishäiriöstä kärsiville. Vankilan henkilökunta on luonnollisin omahoito-ohjelmaan liittyvän kyselyn tekemiseen, koska vangin parhaiten tunteva työntekijä voi kuvata, onko vaikeuksia ja millaisia vangen toiminnassa keskittymiskyvyn puute aiheuttaa. Poliklinikan työntekijä ei tunne vankia samalla tavalla kuin Risen työntekijä, joka on vangen kanssa tekemisissä päivittäin. Toimintaa lähdettiin käynnistämään, ja yhteistyö alkoi sujuvasti muutaman vankilan kanssa. Tällä hetkellä käydään neuvotteluja Risen kanssa siitä, kuinka omahoito-ohjelmaa ja siihen liittyviä kyselyitä voitaisiin toteuttaa sujuvasti vankiloiden valvontahenkilökunnan kanssa. Lisäksi mahdollisuuksia tuottaa etävastaanottoja vankiloissa pyritään lisäämään. Sujuva yhteistyö VTH:n ja Risen kesken on välttämätön edellytys toiminnan kehittämiseksi.

VTH:n johtajan 5.6.2025 laatiman selvityksen mukaan tammikuusta 2025 lähtien psykiatrin konsultaation kautta on varmistettu 21 ADHD-diagnoosia ja potilaille on aloitettu hoito ja lääkehoito. Psykiatria on konsultoitu esimerkiksi lääkitysten suhteen noin 60 kertaa. Viikolla 22 (26.5.-1.6.2025) psykiatri vahvisti kahdeksan potilaan ADHD-diagnoosin ja aloitti hoidon. Psykiatrilla oli 13 ADHD:n arviota/konsultaatiota jonossa odottamassa käsittelyä. Tämän vuoden aikana diagnooseja ja hoidon aloituksia tulee vähintään tavoitteen mukainen määrä.

Haastatelluilla THL:n edustajilla ei ollut tiedossa, kuinka paljon oli edellä mainittu VTH:n tavoitteen mukainen määrä.

VTH:n johtaja toi lisäksi selvityksessään esiin, että ADHD-tutkimuksiin ja diagnosointiin liittyvien kustannusten lisäksi lisäkuluja syntyy ADHD:n hoidosta ja lääkityksestä sekä hoitohenkilöstön lisäresurssitarpeista. VTH on hakenut vuodelle 2026 talousarvioesityksessään sekä julkisen talouden suunnitelman kehyykseen 2026-2029 vuosittain 278 000 euroa viiden sairaanhoitajan vakituisen virkaan ADHD:n diagnostiikan ja hoidon toteuttamiseksi. Lisäksi kasvaviin lääkekustannuksiin yhdessä korvaushoidon lääkekustannusten merkittävään kasvuun yhteensä 700 000 euroa vuosittain. Hallituksen kehysriihen perusteella määrärahaa ei olla myöntämässä.

Kidutuksen ja epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen estämiseksi toimiva eurooppalainen komitea (CPT) antoi useita vankien terveydenhuoltoa koskevia suosituksia syyskuussa 2020 Suomeen tekemänsä käynnin pohjalta. Keskustelussa todettiin, että THL on tietoinen CPT:n vuonna 2020 antamista suosituksista ja Suomen vastineesta niiden johdosta. Tilanteen korjaaminen CPT:n esittämien suositusten mukaiseksi edellyttäisi lisäresursseja. VTH on saanut suuria määriä lisäresursseja viimeisen 10 vuoden aikana, mutta edelleenkin aukkoja ja resurssitarpeita on paljon. Tämän vuoksi THL:n edustajat pitävät CPT:n käyntejä ja suosituksia tärkeinä, koska ne nostavat puutteita tietoisuuteen.

Tarkastuksella keskusteltiin vankien itsemurhien ennalta ehkäisemisestä, itsetuhoisuuden tunnistamisesta, sekä itsemurhien syiden selvittämisestä ja tilastoinnista. THL toimitti tarkastuksen jälkeen VTH:n ohjeen ”Toimintaohje vangin kuolemantapauksen varalle” (versio 3, päivitetty 11.2.2021) sekä tilastotietoja vankiloissa tapahtuneiden kuolemien määristä.

2.6 Psykologipalvelujen saatavuus VTH:ssa

Rikosseuraamuslaitoksen 15 psykologia teki yhteisen kantelun eduskunnan oikeusasiamiehelle 17.4.2025 (EOAK/2496/2025). Tarkastushetkellä kantelun käsittely oikeusasiamiehen kansliassa oli edelleen kesken.

Kantelun mukaan Risen strateginen johtoryhmä päätti, että vankilapsykologien oikeus kirjata vankien kanssa tehtävä asiakastyö terveydenhuollon potilasjärjestelmä LifeCareen päättyy 1.6.2025 alkaen, ja vankilapsykologien tehtäväkuvat tullaan muuttamaan. Risen näkemyksen mukaan vankien terveydenhuolto ei kuulu sen vastuulle, vaan yksiselitteisesti VTH:n. Vankilapsykologit ovat aikaisemmin osana omaa tehtävänsänsä vastanneet vankien tarpeisiin liittyen mielenterveystyöhön, kuntoutukseen ja psykoterapiaan. Rise on muuttamassa vankilapsykologien tehtävänsänsä niin, että se ei enää jatkossa sisällä mielenterveystyötä. Psykologeille on ilmoitettu, että he voivat jatkossakin käyttää terapeuttisia menetelmiä, mutta sellainen työ, joka vaatisi kirjaamista terveydenhuollon järjestelmään, ei enää kuulu heidän tehtäviinsä. Vankilapsykologien tehtävässä on kantelun mukaan keskeisesti kyse vankien mielenterveyden hoitamisesta rikosten uusimisriskin madaltamiseen tähtäävien tehtävien ohella.

Vankiterveydenhuollon hallinnonalasiirtoa valmisteltaessa päädyttiin ratkaisuun, että vankiloissa toimivat psykologit, sosiaalityöntekijät ja päihdetyöntekijät jäivät edelleen Rikosseuraamuslaitoksen palvelukseen. Näiden henkilöstöryhmien asemaa oli tarkoitus selvittää erikseen myöhemmin. (HE 49/2015 vp s, 31)

THL:n edustajat toivat esiin, että psykologien hallinnonalasiirrosta on keskusteltu vuosien varrella, esimerkiksi noin viisi vuotta sitten. Tämän keskustelun tuloksena psykologit jäivät edelleen Risen palvelukseen tekemään uusintarikollisuuden ehkäisyyn liittyviä tehtäviä.

Vaikkakin tilanne on ollut tiedossa pitkään, VTH:lla on ollut muita, kiireellisempiä lisäresurssitarpeita.

Tieto Risen päätöksestä liittyen psykologien työnkuvan muutokseen tuli VTH:n tietoon vasta keväällä 2025. Sen vuoksi VTH:lla ei ole ollut mahdollisuutta hakea lisärahoitusta lisätalousarviomenettelyssä psykologien palkkaamiseen VTH:n palvelukseen. Risen tekemän psykologien työnkuvan muutoksen vuoksi VTH:n on saatava lisärahoitusta tilanteen johdosta pikaisesti. VTH on ryhtynyt toimiin lisärahoituksen hakemiseksi.

3 APULASIOIKEUSASIAMIEHEN KANNANOTOT

3.1 Oikeusasiamiehen tehtävät ja toimivalta

Perustuslain 109 §:n mukaan oikeusasiamiehen tulee valvoa, että tuomioistuimet ja muut viranomaiset sekä virkamiehet, julkisyhteisön työntekijät ja muutkin julkista tehtävää hoitaessaan noudattavat lakia ja täyttävät velvollisuutensa. Tehtäväänsä hoitaessaan oikeusasiamies valvoo perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutumista.

Perustuslain 19 §:n 3 momentin mukaan julkisen vallan on turvattava, sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään, jokaiselle riittävät sosiaali- ja terveyspalvelut ja edistettävä väestön terveyttä.

Apulaisoikeusasiamies toteaa, että VTH:n toiminnalla on olennainen merkitys perustuslain 19 §:n 3 momentin toteutumiselle vankien kohdalla. Vankien terveyden- ja sairaanhoidon saaminen on täysin riippuvaista VTH:n toiminnasta, sillä heillä ei ole muun väestön kaltaisia mahdollisuuksia hakeutua muihin terveydenhuollon palveluihin. Tämä korostaa VTH:n vastuuta toiminnan järjestämisestä ja voimavarojen riittävydestä.

Apulaisoikeusasiamies korostaa lisäksi perustuslain 22 §:n säännöksen merkitystä kaikessa viranomaistoiminnassa. Säännöksen mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Säännös edellyttää julkisen vallan aktiivisia toimenpiteitä tosiasiallisten edellytysten luomiseksi oikeuksien käyttämiselle (HE 309/1993 vp, s. 75).

Hyvin toimivassa oikeusvaltiossa ylimmän laillisuusvalvonnan keskeisenä tehtävänä on seurata, että ensisijaiset valvonnan järjestelmät toimivat, valvoa valvojia. Valvonnan valvonta linkittyy oikeusvaltioperiaatteeseen ja siihen olennaisesti liittyvään hallinnon lainalaisuuden periaatteeseen, josta säädetään perustuslain 2 §:n 3 momentissa. Säännöksen mukaan julkisen vallan käytön tulee perustua lakiin. Kaikessa julkisessa toiminnassa on noudatettava tarkoin lakia. Teemalla on yhteys myös perustuslain 21 §:n 1 momentin oikeusturvaa koskevaan säännökseen, jonka mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa.

Ensisijaisten valvojien valvonnan näkökulmasta oikeusasiamiehen laillisuusvalvonnassa tavoitteena on varmistaa, että oikeusasiamiehen valvomien toimijoiden sisäinen valvonta ja niitä valvovat tahot toimivat tehokkaasti lainmukaisuuden valvonnassa ja perus- ja ihmisoikeuksien edistämisessä. Tavoitteena on myös tunnistaa mahdollisia rakenteellisia valvonnan puutteita ja aukkoja.

3.2 Yleisen ohjauksen ja valvonnan toteuttaminen

Tarkastushavaintojen perusteella apulaisoikeusasiamies on voinut todeta, että THL näkee Vankiterveydenhuollon yksiköstä annetun lain 4 §:ssä säädetyn VTH:n yleisen ohjaus-, kehittämis-, johto- ja valvontatehtävänsä lähinnä tulosohjaukseen ja hallinnon ja talouden ohjaukseen liittyväksi tehtäväksi. Talouden ohjauksen ja valvonnan osalta tilanne on selkeä ja THL:llä on mahdollisuus antaa talouteen liittyviä määräyksiä ja tehdä sisäisiä tarkastuksia. THL kokee, että sen keinot ja välineet yleiseen ohjaukseen ja valvontaan ovat heikot. THL:n edustajat toivat myös esiin sen, että THL:llä ei ole käytännön mahdollisuuksia tai resursseja seurata alaistensa sosiaali- ja terveydenhuollon yksiköiden toiminnan sisältöjä.

Vankiterveydenhuollon yksiköstä annetun lain 4 §:ssä taikka sen esitöissä ei ole tarkemmin määritelty, mitä Vankiterveydenhuollon yksikön toiminnan yleisellä ohjauksella, kehittämisellä, johdolla ja valvonnalla tarkoitetaan.

Tarkemman sääntelyn puuttuessa tulkinta-apua voidaan hakea ministeriöiden yleisestä ohjaus- ja valvontatehtävästä. Sosiaali- ja terveysministeriölle on useissa sosiaali- ja terveydenhuollon substanssilaeissa säädetty yleinen ohjaus- ja valvontatehtävä. Tosin erona suhteessa THL:ään on se, että ministeriön ohjaus- ja valvontatehtävä on johdettavissa perustuslain 68 §:stä.

Ministeriön yleinen ohjaus- ja valvontatehtävä kytkeytyy perustuslain 68 §:n 1 momenttiin, jonka mukaan kukin ministeriö vastaa toimialallaan valtioneuvostolle kuuluvien asioiden valmistelusta ja hallinnon asianmukaisesta toiminnasta. Säännöksen perustelujen (HE 1/1998 vp s. 118–119) mukaan säännös sisältäisi aikaisemman hallitusmuodon 44 §:n 2 momentin säännöksen ministeriön velvollisuudesta pitää silmällä hallintoa omalla toimialallaan ja ryhtyä toimenpiteisiin lakien, asetusten ja valtioneuvoston päätösten täytäntöön panemiseksi. Hallinnon asianmukaisesta toiminnasta vastaaminen kattaa myös ministeriön alaistaan hallintoa koskevan ohjauksen ja valvonnan, jota kautta ministeriöhallinnolle tyypillinen parlamentaarinen luonne ulottuu myös alemmille hallinnon tasoille.

Oikeuskirjallisuuden mukaan vakiintuneena lähtökohtana on, että ylempi hallintoelin voi antaa alaiselleen yleisiä määräyksiä ja ohjeita esimerkiksi päätöksenteossa noudatettavista suuntaviivoista ja noudatettavasta menettelystä. Samoin ylemmällä elimellä on toimivalta ja myös velvollisuus valvoa alaisensa toimintaa. Tämän valvonnan kohteena on lähinnä viranomaisen toiminnan lainmukaisuus. Alaisuuteen perustuvalle ohjaukselle on tyypillistä sen sisällöllisesti yleinen ja lähinnä toiminnan puitteisiin kohdistuva luonne (Olli Mäenpää, Hallinto-oikeus, Alma talent verkkokirja 2023, s. 258).

Tarkastuksella keskusteltiin useista VTH:n toimintaan liittyvistä yksittäistapauksista, jotka ovat tulleet apulaisoikeusasiamiehen tietoon osana muuta laillisuusvalvontaa. Tarkastuksella haastateltujen THL:n edustajien työtehtävät liittyivät lähinnä tulosohtauksen ja talouden ohjaukseen, minkä johdosta keskustelussa mainitut yksittäistapaukset eivät olleet tulleet haastateltavien tietoon. Toisaalta apulaisoikeusasiamies pitää sitä ymmärrettävänä, koska keskustelussa mainitut yksittäistapaukset kuuluvat VTH:n johdon tehtäviin ja toimivaltaan.

Apulaisoikeusasiamiehen käsityksen mukaan Vankiterveydenhuollon yksiköstä annetun lain 4 §:n sanamuodon ja sen esitöiden perusteella yleisellä ohjauksella, kehittämisellä, johdolla ja valvonnalla on tarkoitettu selkeästi laajempaa tehtävää kuin pelkästään Vankiterveydenhuollon yksikön tulosohtaus ja talouden ohjaus osana THL-kirjanpitoyksikköä.

Vankiterveydenhuollon yksikön perustehtävänä on järjestää vankien ja tutkintavankien terveyden- ja sairaanhoito. Sillä, millä tavoin VTH toteuttaa perustehtävänsä, on olennainen merkitys vankien perustuslain 19 §:n 3 momentin mukaisten riittävien terveyspalvelujen toteutumiselle.

Apulaisoikeusasiamies toteaa, että THL:llä on harkintavaltaa mihin toimenpiteisiin se ryhtyy yleistä ohjaus-, kehittämis-, johto- ja valvontatehtäväänsä suorittaessaan. Kuitenkin apulaisoikeusasiamiehen käsityksen mukaan THL ei ole hoitanut Vankiterveydenhuollon yksiköstä annetun lain 4 §:ssä tarkoitettua ohjaus-, kehittämis-, johto- ja valvontatehtäväänsä siinä laajuudessa kuin lainsäätö edellyttäisi.

Apulaisoikeusasiamiehen käsityksen mukaan THL:n tulisi toteuttaa yleistä Vankiterveydenhuollon ohjaus-, kehittämis-, johto- ja valvontatehtäväänsä nykyistä laajemmin ja varmistua ohjaus- ja valvontatehtävässään myös siitä, että VTH pystyy tuottamaan vangeille laadullisesti ja määrällisesti riittävät terveyspalvelut. Mikäli THL ei hoida alaisensa viraston ohjaus- ja valvontatehtävää, tämä johtaa siihen, että valvontaan jää aukko. Apulaisoikeusasiamies korostaa, että ylimmät laillisuusvalvojat eivät voi olla toiminnan ainoa valvoja.

THL kerää säännöllisesti VTH:n toiminnasta tietoja. Tarkastushavaintojen mukaan kerättävät tiedot liittyvät lähinnä talouden seurantaan osana THL:n tilinpäätöstä sekä tulosohtaukseen ja tulossopimukseen sisältyvien tulostavoitteiden seurantaan. Perusterveydenhuollon hoitoon pääsytiedot kerätään osana valtakunnallista tietojen keruuta. Tietosuoja- ja tietoturvariskit ja niihin liittyvät mahdolliset poikkeamatiedot kootaan osana säännöllistä seurantaa ja toiminnan kehittämistä.

Tarkastuksella saatujen tietojen mukaan THL on toteuttanut satunnaisesti sisäisiä tarkastuksia muun muassa hankintoihin, sopimushallintaan ja matkustukseen sekä tietoturvaan ja tietosuojaan. Apulaisoikeusasiamiehen käsityksen mukaan edellä mainitun kaltaista toimintaa tulisi valvoa säännönmukaisesti myös muulla tavoin kuin pelkästään VTH:n omavalvontana.

Apulaisoikeusasiamiehen käsityksen mukaan perustuslaissa turvattu oikeus riittäviin terveyspalveluihin edellyttää, että THL kehittää ja ottaa käyttöön keinoja ja mittareita, joilla VTH:n toimintaa sekä vankien terveydenhuollon laatua ja riittävyttä olisi mahdollista seurata yleisellä tasolla nykyistä laajemmin ohjaus-, kehittämis-, johto- ja valvontatehtävän käytännön toteuttamiseksi.

3.3 VTH:n johtamisjärjestelmän ja sitä koskevan säädöspohjan toimivuus

Tarkastuksella saadun selvityksen mukaan THL kokee Vankiterveydenhuollon yksikön johtamisjärjestelmän sekavaksi ja tehtävät osittain päällekkäisiksi. Erityisesti Vankiterveydenhuollon yksikön johtokunnan asema ja tehtävät koetaan päällekkäisiksi toisaalta suhteessa Vankiterveydenhuollon yksikön johtajan tehtäviin ja toisaalta suhteessa THL:n ohjaus- ja valvontatehtävään. THL esitti ratkaisuna johtokunnasta luopumista ja sen korvaamista esimerkiksi johdon tukena toimivalla neuvottelukunnalla.

Apulaisoikeusasiamies on tarkastushavaintojen perusteella samaa mieltä siitä, että Vankiterveydenhuollon yksikön johtamisjärjestelmä on sekava ja sisältää päällekkäisyyksiä, erityisesti johtokunnan aseman ja tehtävien osalta. Apulaisoikeusasiamies ei kuitenkaan ota kantaa siihen, millainen johtamisjärjestelmä olisi tarkoituksenmukainen.

Vankiterveydenhuollon yksikön johtokunnasta on säädetty Vankiterveydenhuollon yksiköstä annetun lain 4 §:n 2 momentissa ja sen tehtävistä on säädetty tarkemmin valtioneuvoston asetuksella. Siten tilanteen muuttaminen edellyttäisi säädösmuutoksia.

Apulaisoikeusasiamies kehottaa sosiaali- ja terveysministeriötä arvioimaan säädösmuutosten tarvetta yhteistyössä THL:n ja Vankiterveydenhuollon yksikön kanssa.

3.4 VTH:n omavalvonta

Apulaisoikeusasiamies korostaa, että omavalvonta on lakiin perustuva ensisijainen valvonnan muoto. Omavalvonnasta säädetään sosiaali- ja terveydenhuollon valvonnasta annetussa laissa (741/2023).

Palvelunjärjestäjän on varmistettava omavalvonnalla tehtäviensä lainmukainen hoitaminen. Palvelunjärjestäjän on valvottava toimintaansa siten, että sosiaali- ja terveydenhuolto on sisällöltään, laajuudeltaan ja laadultaan sellaista kuin asiakkaiden ja potilaiden tarve ja turvallisuus edellyttävät.

Apulaisoikeusasiamies ei ota tämän tarkastuksen perusteella kantaa VTH:n omavalvonnan toimintaan ja riittävyyteen.

3.5 VTH:n toiminnan suurimmat haasteet

THL:n näkemyksen mukaan VTH:n toiminnan suurimmat haasteet liittyvät vankimäärän kasvuun, vankien suureen terveystarpeeseen, toimitiloihin sekä niukkoihin resursseihin. Apulaisoikeusasiamies on samaa mieltä edellä mainituista haasteista ja esittää huolensa asiasta.

Edellä mainitut haasteet eivät ole ratkaistavissa pelkästään VTH:n käytettävissä olevin keinoin. Vankimäärän kasvun ja vankien terveydentilan taustalla on laajempi yhteiskunnallinen kehitys. Toimiva yhteistyö Risen kanssa on olennaista käytännön ongelmien ratkaisemisessa. Resurssien riittävyyden varmistaminen edellyttää VTH:n, THL:n ja ministeriöiden yhteistyötä.

Apulaisoikeusasiamies korostaa VTH:n riittävien resurssien merkitystä ottaen huomioon kasvava vankimäärä ja vankien palvelutarpeen kasvu. Sen vuoksi apulaisoikeusasiamies lähettää tämän pöytäkirjan tiedoksi sosiaali- ja terveysministeriölle.

3.6 Vankien mielenterveyspalvelujen saatavuus

Apulaisoikeusasiamies Maija Sakslin on 25.4.2025 antamassaan ratkaisussa EOAK/64/2024 esittänyt huolensa vankien mielenterveyspalvelujen saatavuudesta. Ratkaisussa apulaisoikeusasiamies pyysi Vankiterveydenhuollon yksikköä, sosiaali- ja terveysministeriötä ja oikeusministeriötä ilmoittamaan mihin toimenpiteisiin päätös on antanut aihetta.

Tarkastushavaintojen mukaan THL:n tiedossa on ollut yleisellä tasolla vankimäärän kasvu ja vankiloiden yliasutus sekä vankien terveystarpeen kasvu. Samanaikaisesti on ollut tiedossa lähes koko VTH:n toiminnan ajan jatkunut lisämäärärahojen tarve. Mittarit, joilla THL seuraa, ohjaa ja valvoo VTH:n toimintaa liittyvät lähinnä tulostavoitteen seurantaan sekä talouden seurantaan. Hoitoon pääsyn määrärajoja seurataan osana valtakunnallista hoitoon pääsyn seurantaa.

Tarkastushavaintojen perusteella voidaan todeta, että THL ei kuitenkaan seuraa VTH:n toiminnan sisältöä yksityiskohtaisesti, esimerkiksi siten, että puutteet vankien mielenterveyspalvelujen saatavuudessa tulisivat osana säännönmukaista seurantaan THL:n tietoon.

Apulaisoikeusasiamies totesi ratkaisussaan EOAK/64/2024, että ADHD-tutkimusten ja hoidon tarve vankiväestössä on suurempi kuin se määrä mitä viime vuosina on tehty VTH:ssa. Välillä tutkimusten tekeminen oli lähes kokonaan keskeytetty Käypä hoito -suosituksen päivityksen vuoksi.

VTH:n toimintakertomuksessa ja tilinpäätöksessä vuodelta 2024 on sairaalapalvelujen yhtenä tavoitteena todettu se, että somaattisen ja psykiatrisen hoidon palvelut vastaavat potilaiden tarpeisiin, ja palveluita tuotetaan mahdollisimman tarkoituksenmukaisilla tavoilla. Toimenpiteenä on mainittu: ”ADHD-arviointiprosessi ja elinkautisvankien väkivaltariskiäarviointiprosessi tarkastellaan ja niitä pyritään tehostamaan, jotta kasvavaan kysyntään kyetään vastaamaan käytettävissä olevin voimavaroin.” Tavoitetasoksi on asetettu 10 kpl ADHD-arvioita ja 10 kpl mielentilatutkimuksia vuodessa.

Ottaen huomioon vuonna 2023 julkaistun Vankien terveys ja hyvinvointi (Wattu IV) tutkimuksen tulokset vankiväestön hoidon tarpeesta sekä apulaisoikeusasiamiehen aikaisemmat kannanotot asiasta, apulaisoikeusasiamies pitää tulossopimukseen kirjattua 10 vuosittaisen ADHD-tutkimuksen tavoitetta pienenä.

Normaalisuusperiaatteen mukaan vangeille tulee lähtökohtaisesti tarjota samat julkisen terveydenhuollon palvelut kuin julkinen terveydenhuolto tarjoaa muillekin. Lähtökohtana on siten, että psykiatrisia palveluja tulee olla saatavilla niitä tarvitseville. Vankien terveyden- ja sairaanhoidon saaminen on täysin riippuvaista VTH:n toiminnasta, sillä heillä ei ole muun väestön kaltaisia mahdollisuuksia hakeutua muihin terveydenhuollon palveluihin. Tämä korostaa VTH:n vastuuta toiminnan järjestämisestä ja resurssien riittävydestä.

Saatujen tietojen mukaan VTH on kehittänyt ADHD:n hoitopolkua ja hoidon saatavuutta. Hoidon ja tutkimusten saatavuutta parantavat muutokset on otettu käyttöön keväällä 2025. Apulaisoikeusasiamies pitää VTH:n tekemää kehittämistyötä kannatettavana. Tosin huolestuttavaa on edelleen se, että aikaisemmasta tilanteesta johtuen jonot ADHD-tutkimuksiin ovat edelleen pitkät.

Tarkastuksella saatujen tietojen mukaan vankien ongelmat ADHD-tutkimuksiin ja hoitoon pääsyssä tulivat THL:n ja VTH:n johtokunnan tietoon vasta keväällä 2025 apulaisoikeusasiamiehen ratkaisun antamisen jälkeen.

Apulaisoikeusasiamies kehottaa THL:a harkitsemaan millä tavoin se pystyisi seuraamaan VTH:n toimintaa erityisesti perustuslain 19 §:n 3 momentissa tarkoitettujen riittävien terveystalvelujen saatavuuden näkökulmasta. Apulaisoikeusasiamiehen käsityksen mukaan edellä mainitun kaltainen seuranta yleisellä tasolla sisältyisi Vankiterveydenhuollon yksiköstä annetun lain 4 §:ssä tarkoitettun yleisen ohjaus-, kehittämis-, johto- ja valvontatehtävän hoitamiseen.

Apulaisoikeusasiamies kehottaa THL:a seuraamaan ja valvomaan osana yleistä VTH:n valvontatehtäväänsä, mihin toimenpiteisiin VTH ryhtyy ratkaisussa EOAK/64/2024 mainittujen ja tällä tarkastuksella esiin nostettujen ongelmakohtien korjaamiseksi.

Apulaisoikeusasiamies on saanut VTH:n ratkaisun EOAK/64/2024 johdosta laatiman 31.10.2025 päivätyn toimenpideilmoituksen. Ilmoituksessaan VTH myöntää vankiterveydenhuollon avohoidon psykiatrian resurssien olevan riittämättömiä ja selkeästi alimitoitettuja lain vaatimuksiin nähden. VTH on esittänyt ministeriölle vuosien 2027-2030 talousarviokehyksiin lisäresursseja psykiatrien ja psykiatristen sairaanhoitajien palkkaamiseen. Lisäksi psykologien lisätarve VTH:ssa on ilmeinen. ADHD-tutkimukset on käynnistetty maaliskuussa 2025 ja tutkimuksia odottavien potilaiden jonoa on päästy purkamaan. Tähän mennessä keskittymisvaikeuksien selvittely on aloitettu 144 vangille.

Apulaisoikeusasiamiehen edellä mainitussa toimenpideilmoituksessa sekä muussa laillisuusvalvonnassaan saamien tietojen perusteella vaikuttaa siltä, että VTH:n vankien psykiatrisen hoidon toteuttamiseen käytettävissä olevat resurssit ovat edelleenkin riittämättömät suhteessa vankien psykiatrisen hoidon tarpeeseen. Apulaisoikeusasiamies tulee laillisuusvalvonnassaan seuraamaan psykiatrisen hoidon saatavuutta VTH:ssa edelleen. Perustuslain 19 §:n 3 momentissa tarkoitettujen riittävien terveystalvelujen turvaaminen edellyttää, että VTH:lla on käytettävissään palvelujen toteuttamisen edellyttämät määrärahat. Apulaisoikeusasiamies lähettää tämän pöytäkirjan myös sosiaali- ja terveysministeriölle tiedoksi ja otettavaksi huomioon VTH:n määrärahatarpeita arvioitaessa.

3.7 Vankien itsemurhien ehkäisy

Apulaisoikeusasiamies korostaa, että riittävät mielenterveystalvelut ovat olennainen osa vankien itsemurhien ehkäisyssä.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin (EIT) antoi 15.10.2024 tuomion (Haugen v. Norway), joka koski valittajan pojan itsemurhaa Oslon vankilassa. EIT katsoi, että tapauksessa oli loukattu oikeutta elämään ja oikeutta tehokkaasiin oikeussuojakeinoin. EIT päätteli, että Norjan viranomaiset eivät olleet tehneet kaikkea, mitä heiltä olisi voitu odottaa suojellakseen valittajan pojan henkeä. EIT korosti, että valittajan pojalla ei ollut riittävää lääketieteellistä seurantaa sen jälkeen, kun hänet oli siirretty sairaalasta takaisin Oslon vankilaan, sekä päätöstä siirtää hänet pois lähivalvonnan osastolta ilman perusteellista lääketieteellistä arviointia hänen henkisestä tilastaan (Euroopan ihmisoikeussopimuksen 2 artiklan rikkominen).

Norjan kansallinen valvontaelin on vuonna 2023 todennut tarkastushavaintona, että itsemurhien ja itsemurhayritysten määrä vankiloissa oli lisääntynyt. Norjan oikeusasiamies antoi asiaa selvitettyään viranomaisille suositukset. Niiden mukaan on muun muassa varmistettava luotettavat tilastot itsemurhista ja itsemurhayrityksistä vankiloissa sekä varmistettava, että eristystä ei käytetä itsemurhariskin ehkäisyyn tai hallintaan, ja että vankilassa tehtävät itsemurhat ovat aina riippumattomien elinten valvonnan alaisia sekä vankeinhoito- että terveydenhuoltopalvelujen vastuiden osalta.

Apulaisoikeusasiamies pitää hyvänä, että VTH on laatinut ohjeen vangin kuolemantapauksen varalle.

Tarkastushavaintojen perusteella jäi vaikutelma, että THL ei seuraa systemaattisesti vankiloissa tapahtuneiden kuolemantapausten ja itsemurhien määriä. Apulaisoikeusasiamies kannustaa seuraamaan vankien kuolemantapausten ja itsemurhien määrien kehitystä sekä arvioimaan mielenterveyspalvelujen riittävyyttä myös itsemurhien ja itsemurhayritysten ehkäisyn näkökulmasta.

3.8 Psykologipalvelujen saatavuus VTH:ssa

Tarkastushavaintojen sekä muussa laillisuusvalvonnassa saatujen tietojen perusteella Rikosseuraamuslaitoksen vankilapsykologien työnkuvaa on muutettu siten, että se ei enää sisällä terveyden ja sairaanhoidon tehtäviä, kuten esimerkiksi mielenterveystyötä. Vankien terveyden ja sairaanhoidon järjestäminen kuuluu VTH:lle. VTH:ssa on vain neljä psykologin virkaa ja VTH:n palveluksessa olevien psykologien työtehtävät liittyvät hoito- tai tutkimusjaksolla oleviin vankipotilaisiin.

Apulaisoikeusasiamies Mikko Sarja on Rikosseuraamuslaitoksen psykologien työnkuvan muutoksia koskevassa kanteluratkaisussaan 5.8.2025 (EOAK/2496/2025) todennut, ettei asia antanut hänelle Rikosseuraamuslaitoksen osalta aihetta toimenpiteisiin. Oikeusasiamiehen ja apulaisoikeusasiamiesten välisen työnjaon mukaan apulaisoikeusasiamies Mikko Sarja ratkaisee rikosseuraamusalaa koskevat asiat ja apulaisoikeusasiamies Maija Sakslin ratkaisee asiat, jotka koskevat terveydenhuoltoa, mukaan lukien vankiterveydenhuolto.

Mikko Sarja totesi ratkaisussaan, että vankien ja tutkintavankien perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen kannalta asiassa merkityksellistä on psykologin antaman mielenterveyden hoidon saatavuus 1.6.2025 alkaen. Hän piti kantelussa esiin tulleita asioita huolestuttavana perustuslain 19 §:n 3 momentissa tarkoitettujen riittävien terveyspalvelujen turvaamisen näkökulmasta. Päätöksessä todettiin lisäksi, että apulaisoikeusasiamies Maija Sakslin harkitsee, tuleeko hän ottamaan omana aloitteena selvitettäväksi terveydenhuollon saatavuuden näkökulmasta, miten vankeuslain 10 luvun 5 §:ssä ja tutkintavankeuslain 6 luvun 4 §:ssä tarkoitettu psykologin antama vankien ja tutkintavankien mielenterveyden hoito on järjestetty.

Apulaisoikeusasiamies Maija Sakslin pitää tilannetta huolestuttavana vankien mielenterveyspalvelujen saatavuuden ja VTH:n resurssien riittävyyden kannalta. Apulaisoikeusasiamies pitää kannatettavana sitä, että THL ja VTH ovat yhdessä pyrkineet hankkimaan lisärahoitusta psykologien palkkaamiseksi VTH:oon. Apulaisoikeusasiamies kehottaa edelleen jatkamaan toimenpiteitä lisärahoituksen saamiseksi psykologien palkkaamisen mahdollistamiseksi vankiterveydenhuoltoon.

Apulaisoikeusasiamiehen käsityksen mukaan psykologipalvelujen saatavuuden lisääminen VTH:ssa osaltaan vaikuttaa vankien riittävien mielenterveyspalvelujen saatavuuteen ja siten myös perustuslain 19 §:n 3 momentissa tarkoitettujen riittävien terveyspalvelujen turvaamiseen. Tämän vuoksi apulaisoikeusasiamies lähettää pöytäkirjan myös sosiaali- ja terveysministeriölle tiedoksi ja otettavaksi huomioon valtion talousarvion valmistelussa.

Apulaisoikeusasiamies totesi, että hän tulee laillisuusvalvonnassaan seuraamaan vankien mielenterveyspalvelujen saatavuuden kehittymistä ja sen perusteella harkitsee, onko vankien psykologipalvelujen saatavuutta tarpeen ryhtyä selvittämään erikseen omana aloitteena eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain 4 §:ssä tarkoitetulla tavalla.

4 TOIMENPITEET

Apulaisoikeusasiamies saattaa Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen tietoon ja toiminnassa huomioon otettavaksi tässä pöytäkirjassa esitetyt huomiot ja kannanotot.

Pöytäkirja lähetetään tiedoksi myös sosiaali- ja terveysministeriölle, valtiovarainministeriölle, oikeusministeriön kriminaalipolitiikka- ja rikosoikeusosastolle, Vankiterveydenhuollon yksikölle, Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto Valviralle sekä Pohjois-Suomen aluehallintovirastolle.